

De interactie tussen wetenschappelijke liefhebbers en academici in de Zeeuwse hoofdstad rond 1600

Korte samenvatting van de tweede Blaauwbeenlezing, gehouden op 5 april 2017 aan het University College Roosevelt te Middelburg

door HUIB J. ZUIDERVAART,
Blaauwbeen Fellow namens het KZGW.

In de voordracht is de wetenschapontwikkeling te Middelburg rond het jaar 1600 onder de loep genomen. Daarbij is gekeken naar de wisselwerking tussen academici, kooplieden, en ambachtslieden, kortom naar de relatie tussen de werkers met het hoofd, het geld en de handen.

Hoewel het historisch onderzoek van de laatste decennia duidelijk heeft gemaakt dat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een vrij cruciale rol heeft gespeeld in de spectaculaire ontwikkeling van de vroegmoderne wetenschap, blijven er ter verklaring van dit fenomeen nog een aantal vragen over. Tot die snelle bloei van de natuurwetenschappen in de Republiek heeft het wereldwijde commerciële handelsnetwerk, met de nieuwe kennis die het via kooplieden genereerde, stellig in niet geringe mate bijgedragen. Maar daarnaast zou de intensieve wisselwerking tussen academici en handwerkslieden, en de relatief geringe sociale stratificatie van het Nederland uit de vroege zeventiende eeuw ook het nodige aan die bloei van de wetenschap hebben bijgedragen.

Toch blijven hier nog een aantal vragen over, vooral waar het de details betreft. In de eerste plaats: hoe kwam die wisselwerking tot stand, en waar dan? Wat was precies de aard van die wisselwerking? Wie waren daarbij betrokken en op welke locaties? Wat waren de achterliggende motieven? Met name is hier een gebrek aan concrete voorbeelden. Een tweede factor die nog nadere duiding vergt, is de rol van de academische instellingen: de Universiteiten en Illustre Scholen. Het feit dat Nederland pas in de achttiende eeuw geïnstitutionaliseerde wetenschappelijke genootschappen heeft gekregen (zoals het *Zeeuws Genootschap* uit 1769) is doorgaans geweten aan de grote rol van de Nederlandse onderwijsinstellingen. Meer dan elders in Europa zouden deze hogescholen empirisch van karakter zijn geweest, waardoor ze in de Republiek het initiatief tot wetenschappelijk onderzoek naar zich toe zouden hebben getrokken. Tenslotte is er de rol van de handel en nijverheid. Het wereldwijde Nederlandse handelsnetwerk bracht met zich mee dat er een uitgebreide informatiestroom op gang kwam, die onder meer zijn

weerslag kreeg in kabinetten met zeldzaamheden uit alle rijken van de natuur; dit laatste overigens met alle wetenschappelijke, theologische en classificatievraagstellingen die met die verzameldrang gepaard ging, maar waardoor men gaandeweg ook steeds meer oog kreeg voor de economische aspecten van informatie. Ook hier is *in concreto* nog veel onduidelijk.

In de voordracht is geprobeerd om die drie aspecten meer concreet te maken voor de Zeeuws-Middelburgse context. Daarbij is aandacht besteed aan twee casussen: (1) die van de in Middelburg geboren en getogen natuurfilosoof Isaac Beeckman, een man die volgens zijn biograaf Van Berkel een cruciale, maar slechts weinig erkende rol heeft gespeeld in het veranderingsproces van de vroegmoderne wetenschap, en (2) de casus van de uitvinding te Middelburg van de verrekijker in het jaar 1608. In het laatste geval is het opmerkelijk dat in de directe nabijheid van de Middelburgse abdij heel veel zaken samenkomen: we vinden er niet alleen het woonhuis en de werkplaats van brillenmaker Hans Lipperhey, maar om de hoek staat ook de nieuwe, rond 1590 gebouwde koopmansbeurs. Destijds liep er zelfs een weggetje dwars door de Abdij heen, die deze koopmansbeurs op de Korte Burcht (via de huidige kloostergangen) rechtstreeks verbond met de Groenmarkt. Oude prenten tonen nog steeds de kraampjes van de handelaren die daar hun waren verkochten, pal naast de deur die toegang gaf tot de voet van de abdijsoren, de huidige wandelkerk. Op die plek werden ten minste vanaf 1593 academische colleges gehouden, verzorgd door heuse geleerden, bijgewoond door studenten, kooplieden en andere belangstellenden. Maar de Middelburgse abdij huisvestte ook metaalwerkers voor de Zeeuwse munt en de daarnaast gelegen geschutsgieterij, bij welke processen creatieve handwerkslieden ook voor een kunstzinnige vormgeving van munten, penningen, zegelstempels, ja zelfs voor fraai verzorgde heraldische wapens op de gegoten kanonnen zorg dragen. Pal naast de koopmansbeurs was ten minste vanaf 1599 ook een boekhandel gevestigd, met contacten in binnen- en buitenland. Kortom, alles wijst op een uiterst dynamische omgeving waarin alle drie de kenmerken die als voorwaardenscheppend voor kennisinnovatie genoemd zijn, bijeen waren. Dat in die context de verrekijker tot stand kon komen, *nota bene* het eerste natuurfilosofische instrument ooit, behoeft dus geen verbazing te wekken.

De nadere uitwerking van dit alles zal volgend jaar gepubliceerd worden in het jaarboek van het Zeeuws Genootschap, het al sinds het midden van de 19^e eeuw uitgegeven *Archief*.